

Universiteit
Leiden

The Netherlands

In wat voor land leef ik eigenlijk? Anil Ramdas, onmogelijk kosmopoliet

Amatmoekrim, K.D.

Citation

Amatmoekrim, K. D. (2023, September 26). *In wat voor land leef ik eigenlijk?: Anil Ramdas, onmogelijk kosmopoliet*. Retrieved from <https://hdl.handle.net/1887/3641967>

Version: Publisher's Version

License: [Licence agreement concerning inclusion of doctoral thesis in the Institutional Repository of the University of Leiden](#)

Downloaded from: <https://hdl.handle.net/1887/3641967>

Note: To cite this publication please use the final published version (if applicable).

Het Blauwe Licht

Gelukkig heeft de televisiewereld er iets op gevonden om haar onschuld terug te winnen: het inbouwen van zelfreflectie door televisie over televisie te maken.

Stine Jensen

In 1996 verhuisde de familie Ramdas uit Amsterdam naar Loenen aan de Vecht. In dit dorp, waaraan een imago van rijkdom en kleinburgerlijkheid kleefde, kon Anil via via een rijtjeshuis met een voor- en een achtertuin kopen. Het had genoeg slaapkamers voor Chandra en hem en ook voor de kinderen, en bovendien een zolder waarbij hij zich voorstelde dat zij er in de loop van de jaren spullen zouden verzamelen. In dit 'lief, burgerlijk huis in de traditie van de jaren zestig' (Ramdas 1996: 48) zouden zijn kinderen kunnen opgroeien, en zouden hij en Chandra, die ooit dachten slechts tijdelijk in Nederland te zullen blijven, wortel kunnen schieten. Aan deze plek, zo stelde hij zich dat voor, konden ze zich hechten. Dat Loenen een chique bijklank had – iets heel anders dan de Bijlmermeer waar hij tijdens zijn tijd bij *De Groene Amsterdammer* had gewoond, en dat in zijn ogen altijd wat schamel afstak tegen het Amsterdamse stadscentrum waar veel van zijn collegae woonden – maakte het voor hem extra aantrekkelijk. Hij schreef over de beslissing om in een 'gewoon' huis te gaan wonen in *De beroepsherinneraar*: 'Ik wilde een plek waar mijn kleintjes naar terug konden keren en waar ze in de gekste hoekjes oud speelgoed en spullen aantreffen die ze hadden gekend, die herinneringen opriepen, waar verhalen omheen hingen.' (Ramdas 1996: 55)

In het nieuwe huis richtte Anil een werkkamer voor zichzelf in. Het

was eigenlijk een omgebouwde garage, maar het werd een plek waarin hij zich terugtrok, een eigen domein met hoog opgetaste torens van boeken, asbakken met stompjes Van Nelle-shaggies en stapels met kranten. Chandra herinnerde zich dat hij nooit chagrijnig was, maar wel altijd druk. Als de kinderen lawaaiig waren, zei hij eenvoudig: 'Ik doe even mijn deur dicht, want ik ben bezig.' Zonder ergernis, maar ook zonder tegenspraak te dulden. En als Chandra plannen had om samen weg te gaan, moest ze dat vooraf bespreken. Een spontaan uitje was onmogelijk – er was stevast een deadline of een optreden. 's Nachts werkte hij vaak door. 'Ik was altijd als eerste in bed,' zei Chandra terugkijkend. 'Hij werkte altijd. Alles was zijn werk.'

In de jaren voor de eeuwwisseling gebeurde er dan ook veel in Anils professionele leven. Hij trad toe tot het bestuur van het Prins Claus Fonds (waar hij koningin Beatrix leerde kennen en zich erover verheugde dat zij, net als hij, van roken hield). In 1998 ontving hij de E. du Perronprijs omdat hij volgens de jury 'een medicijn gevonden [leek] te hebben tegen gemakzucht, zelfgenoegzaamheid en onverschilligheid'. ('Anil Ramdas winnaar')

Met deze uitgesproken waardering voor zijn prille oeuvre op zak, stortte hij zich op het andere deel van zijn carrière: de televisie. Na zijn overdonderende debuut bij *Zomergasten*, de ernstige vingeroefeningen met *In mijn vaders huis* en de reisreportage *Wel de snack, maar niet de saus*, was het tijd voor het serieuze werk: een vernieuwend televisieprogramma dat meerdere seizoenen zou lopen, en hem het aanzien van een bekende Nederlander zou geven. Vanaf 1997 tot en met 2000 presenteerde hij, samen met zijn goede vriend Stephan Sanders, een VPRO-programma zoals dat nog niet eerder op Nederlandse televisie was uitgezonden. In *Het Blauwe Licht* reflecteerden ze op Nederland 3 om iets voor de klok van acht uur 's avonds op televisiefragmenten, geflankeerd door gasten uit de wetenschap, politiek of schrijverswereld. Een intellectuele duiding, als het ware, van een populair-cultureel verschijnsel. Of zoals Stine Jensen het programma duidde: '*Het Blauwe Licht* was een voorloper in dit genre' van 'zelfreflectie door televisie over televisie te maken'. In het programma werd kritisch gekeken naar de manier waarop de werkelijk-

heid werd verbeeld. Bijvoorbeeld door stil te staan bij de verhouding tussen daders en slachtoffers. Wat te denken, vroeg Anil dan aan zijn gasten, van Groningse probleemjongeren die met bivakmuts en zonnebril hun identiteit verborgen in een televisieprogramma? Ze klonken als en leken op terroristen, op misdadigers. Tegelijkertijd stelden ze op hoge toon dat zij juist slachtoffer waren van pesterijtjes en onbegrip. Op die vraag reflecteerden vervolgens zijn gasten, in dit geval historicus Bastiaan Bommeljé en televisiemaakster Ireen van Ditschuyzen.¹ En wie dacht dat het spijkers op laag water zoeken was om een analyse te geven van zo iets frivools als televisie, keek soms nog raar op. De discussies kregen zo nu en dan scherpe randjes, bijvoorbeeld toen een piepjonge Femke Halsema, toen nog GroenLinks-kandidaat voor de Tweede Kamer, ernstig en intelligent het seksisme aanklaagde waarmee de vooraanstaande journalisten Max van Weezel (*Vrij Nederland*), Kees Lunshof (*De Telegraaf*) en Willem Breedveld (*Trouw*) in *Netwerk* een vrouwelijke staatssecretaris beoordeelden. Pesterige jongetjes, noemde Halsema hen, die zich stoer voelden wanneer ze het zwakste meisje van het schoolplein tot hun slachtoffer maakten.² Dat een aanstormend politica geen blad voor de mond nam ten aanzien van de politiek commentatoren van drie belangrijke kranten, was voor de televisiekijker heerlijk om naar te kijken. Het was ook die combinatie van factoren die het programma interessant maakte: televisie, of popcultuur, en scherpzinnige commentatoren die niemand naar de mond praatten, maar juist een tegenperspectief boden van wat op het televisiescherm werd aangereikt. Bovendien gaf het programma Anil de mogelijkheid om zijn postuur als scherpe denker nog verder vorm te geven. De manier waarop hij zich presenteerde met *Het Blauwe Licht* lag in het verlengde van hoe hij dat deed bij *Zomergasten*, namelijk als een authentieke en onafhankelijke intellectueel. Hij ontleende, kortom, zijn gezag deels aan het centraal stellen van die autonomie.

Voor het programma verzamelde Anil een paar getalenteerde jonge mensen om zich heen. Hij had al vroeg oog voor mensen die een intelligente, nieuwsgierige benadering van de wereld hadden. Het was

een kwaliteit die hij trouwens altijd bij zich zou dragen; ook toen hij later gebukt ging onder somberheid en alcoholisme, bleef hij aandacht houden voor nieuwe generaties programmamakers en journalisten. Toen hij in 1997 de redactie van zijn nieuwe televisieprogramma samenstelde, verzamelde hij dan ook veelbelovende jongens om hem te ondersteunen. Een van die mensen was Pieter Hilhorst, een jonge politicoloog die later in Amsterdam wethouder van financiën, onderwijs en jeugdzorg zou worden. Ze leerden elkaar kennen toen Hilhorst Anil uitnodigde voor een debat over de islam bij Studium Generale in Maastricht. Na afloop van het programma was de laatste trein naar Amsterdam al vertrokken. Anil bleef daarom bij Hilhorst logeren. 'En toen,' zei Hilhorst er later over 'hebben we de hele nacht doorgezakt.' Het was het begin van een warme vriendschap. Toen Hilhorst later in De Balie werkte, kwamen ze elkaar regelmatig tegen. De politicoloog was acht jaar jonger dan Anil, en stak zijn bewondering voor hem niet onder stoelen of banken. Toen Anil een keer een stuk had gepubliceerd dat begon met de regels 'Ik wou dat ik Stuart Hall was,' zei Hilhorst tegen Anil: 'Ik wou dat ik Anil Ramdas was.' Anil, niet onbevattelijk voor vleierij, vond het een prachtige binnenkomer en sloot Hilhorst in zijn hart. In 1997 haalde hij hem als redacteur bij *Het Blauwe Licht*. Later zou Hilhorst vervangen worden door Gerke Nauta, een toen nog jonge en veelbelovende televisieredacteur die zou uitgroeien tot de 'televisievader van BNNVara'. (Soudagar)

Het programma was een idee geweest van Anil, maar Stephan Sanders werd er van meet af aan bij betrokken – aanvankelijk zelfs tegen zijn zin. Sanders had geen televisie in die tijd, toen Anil tegen hem zei een toestel aan te schaffen. 'Hoezo?' reageerde Sanders, die naar eigen zeggen geen interesse in televisie had. 'We gaan een tv-programma maken over tv,' was Anils korte antwoord. En vóór Sanders het in de gaten had, stond er een toestel in zijn huis, en kwam Anil er later nog een videorecorder bij brengen ook.

Het programma werd voorbereid in Hilversum maar opgenomen in De Balie, in Amsterdam. De set was, in vergelijking met Anils eerste programma *In mijn vaders huis*, bijna frivool te noemen. Een tafel

met daarin verzonken vier televisietoestellen. Tegenover de schermen Anil en Sanders, tussen hen de wisselende gasten. In plaats van de te grote, en wat stijve maatpakken die Anil eerder droeg, stak hij zich voor *Het Blauwe Licht* in overhemden zonder jasje, soms van glimmend satijnachtig materiaal in opvallend paars.

Van meet af aan werd het programma – en het presentatieduo – door de rest van de Nederlandse mediawereld in de gaten gehouden. Cornald Maas analyseerde *Het Blauwe Licht* meermaals in zijn rubriek in *de Volkskrant*³ en ook Joost Zwagerman nam het programma van tijd tot tijd onder de loep,⁴ al dan niet als opstapje om Ramdas of Sanders een veeg uit de pan te geven – de polemiek rondom zijn roman was hij wellicht nog niet vergeten.

De waardering was gemengd. Sommigen vonden het elitair geneuzel, anderen prezen juist hoe verfrissend het format was. Weer anderen stoorden zich aan hoe belangrijk de presentatoren zichzelf vonden. Zo schreef Maxim Februari: ‘Hier spreken toch mensen die in staat zijn tot enige reflectie. Waarom worden ze dan, gevangen in het blauwe licht, plotseling zo zelfgenoegzaam en zo meedogenloos? Waarom doorzien ze niet dat de aanwezigheid van de camera ook hun eigen meningen manipuleert en vervormt?’

Hoe verschillend de lezingen ook waren, één ding was duidelijk: het programma hield de gemoederen aardig bezig. Dat het werd gezien als een elitaire exercitie om televisiebeelden op een inhoudelijke manier te duiden, vonden Anil en Sanders overigens helemaal geen probleem. Fokke Obbema schreef in *de Volkskrant*: ‘Met hun keuze voor het kijkersperspectief wagen Ramdas en Sanders zich aan een genre dat gereserveerd leek voor krantenpapier: de televisiekritiek. Wat een programma als *Zeeman met boeken* voor de literatuur is, poogt *Het Blauwe Licht* voor de televisie te zijn.’ Sanders en Ramdas ruimden royaal plek in voor maatschappijkritiek. De kijker, schreef Obbema, waande zich met de literair en wetenschappelijk onderlegde gasten die in het programma werden uitgenodigd ‘al lang niet meer in een mediaprogramma’. (Obbema)

Opvallend is dat niet alleen het bijzondere format de aandacht trok, maar ook het gegeven dat allebei de presentatoren niet wit waren. In *HP/De Tijd* schreef Ron Kaal dat de twee mannen hun succes op televisie en als schrijvers aan hun huidskleur dankten. Tegen *de Volkskrant* zei Anil dat hij de opmerkingen van Ron Kaal ‘net niet racistisch’ vond. Wel noemde hij het ‘etnische rancune’: ‘De toon was: wat doen die twee jongens daar, wat weten ze ervan? Je kunt het afdoen als de pijn van een oudere man, maar ik ben er wel van geschrokken.’ Sanders wees erop dat hun huidskleur niet voor het eerst ter sprake werd gebracht. ‘De schrijver P.F. Thomése noemde ons programma in de *NRC* al eens aardig gedaan voor beroepsnegers. Beroepsallochtoon, mulat, *negerette* – dat soort kwalificaties hoor ik vaker. Kennelijk zijn sommige mensen er nog niet aan gewend gekleurde mensen op televisie te zien die het niet hebben over hun kleur, maar over wat er in de wereld gebeurt.’ (Obbema)

Inderdaad had P.F. Thomése een paar maanden eerder in *NRC*, in december 1997, een hoogst merkwaardige opmerking gemaakt. Gevraagd naar wat hij beschouwde als de vijf gedenkwaardigste televisieprogramma’s van dat jaar, plaatste hij *Het Blauwe Licht* op de vierde plaats. Hij schreef:

HET BLAUWE LICHT. Met Stephan Sanders en Anil Ramdas. Als Marcel van Dam zelfs niet meer politiek correct kan debatteren, wordt het eens te meer duidelijk hoe onmisbaar deze twee fantastische beroepsnegers zijn in de hedendaagse raciale en ethnische [sic] smeltkroes die Nederland geworden is. (Thomése)

Deze opmerkingen, zowel van P.F. Thomése als van Ron Kaal, leken op Anil en Stephan Sanders na niemand echt tegen de haren in te strijken. Sterker nog, dát Anil het uitgangspunt dat hun succes een gevolg was van een politiek correcte voorkeur voor hun afkomst ‘net niet racistisch’ had genoemd, vond een publicist als Joost Zwagerman eigenlijk misschien wel kwalijker dan de gemaakte opmerkingen. Hij noemde het artikel van Kaal ‘een streng doch rechtvaardig stuk’. Dat Anil en Sanders zich verzetten tegen Kaals lezing, vond Zwagerman

dan weer kleinzielig: ‘Kaal had namelijk beweerd: Ramdas en Sanders “sproeien modieuze meningen op grond van hun zichtbare gelijk: als kleurling, als migrant en als homoseksueel”. Wie zo’n zichtbaar gelijk van kanttekeningen voorziet, is vanzelfsprekend “net niet racistisch”, nietwaar?’ (Zwagerman 2000b)

Misschien stak het dat er twee mannen van kleur de vrijpostigheid hadden om zichzelf centraal te stellen in een goed bekeken televisieprogramma, en zichzelf bovendien een plek aanmaten vanaf waar ze commentaar op de wereld gaven. Dat was in elk geval hoe Anil het zag. Toen het programma na drie seizoenen was gestopt, zei hij erover:

Eigenlijk was het een overtuigd migrantenprogramma en dat was het wezenlijk fascinerende van *Het Blauwe Licht*. Twee zwarte jongens waren zo onbescheiden om alles en iedereen van commentaar te voorzien. In elke aflevering zat minstens één item over culturele verschillen en confrontaties, of het nou ging over een blazersensemble in een klein gat in Nederland of over de raciale scheidslijn in het Nederlands voetbalelftal. Maar we behandelden het altijd sluipend en smalend. Het programma was zo multi-culti als het maar kon zijn, zonder dat de kijker het in de gaten kreeg. En dat was onze bewuste opzet. (Nieuwenhuis)

Stephan Sanders wees er jaren later op dat het programma weliswaar relatief veel invloed had, en goed bekeken werd, maar dat er ook genoeg mensen waren die het ‘postmodern gelul over kleur’ vonden. Dat kleur zo evident aanwezig was in een televisieprogramma, was in die tijd absoluut niet vanzelfsprekend. Mensen vonden het vreemd, ‘omdat wij het niet als probleem benoemden, maar gewoon [zoiets hadden van]: wij zitten hier en we hebben een programma en er komen ook veel gekleurde mensen aan tafel. En het gaat er ook wel eens over. Nou, ik kan me herinneren uit bladen en kranten dat dat hele concept – dat ze dat idioot vonden. Er was ook wel wat venijnigheid. Zo van, wat doet die Sanders daar? Die Ramdas is tenminste nog echt een allochtoon, maar die man die [laten] ze daar gewoon een beetje allochtoontje spelen.’

Anil verzette zich tegen het label van politieke correctheid dat hem in een moment van onoplettendheid was opgeplakt. Niet alleen werd hij ervan beticht, in de woorden van P.F. Thomése, een 'beroepsneger' te zijn, ook begon hij te merken dat de onderwerpen die hij aansneed meer en meer als politiek correct gelabeld werden. Het was een brandmerk waarvan hij niet meer afkwam, en waar hij het bovendien niet mee eens was. Maar '[h]et lastige is dat je je niet tegen het gerucht kunt verweren. Het is het oordeel van een geheim tribunaal. De aanklacht werd gefluisterd in de wandelgangen van mediaredacties en in kroegen die tot heel laat open zijn.' (Ramdas 1998b)

Hij kreeg het brandmerk, zo schreef hij in een stuk dat bol stond van de ironie, omdat hij was begonnen met kritiek op blank Nederland te leveren. Dat had hij natuurlijk nooit moeten doen. Hij had spijt, zei hij, en hij zou het goed maken. Alles om het etiket van politieke correctheid te verliezen:

Het begon zo goed: toen ik tien jaar geleden in *De Groene Amsterdammer* schreef werd ik tot de jonge, boze generatie gerekend die zijn 'eigen mensen' van katoen gaf – dat was erg mode in die tijd. Ik schold op moslims, op hindoes, op negers en ook een beetje op blanken. Oh wat was ik een heerlijke rebel, na elk stuk in de krant kreeg ik een uitnodiging van de Ikon-radio om me te verdedigen tegen verontwaardigde zaakwaarnemers die mij een bounty noemden: bruin van buiten en wit van binnen.

Toen ging er iets fout. Voor ik het wist begonnen meer mensen te vloeken op die gekke allochtonen, Bolkestein doorbrak taboes, en met hem nog een paar rakkers, en weg was mijn speelterrein.

Intussen verhuisde ik van *De Groene* naar *NRC Handelsblad*, waar ik de hijgende adem van de blanke welgestelden in mijn nek voelde. Dus keerde ik me heftig tegen hen, zoals het een avontuurlijke geest betaamt, dacht ik. Met groot enthousiasme ging ik tegen blanken tekeer en schreef in dezelfde vaart het foutste stuk van mijn leven, zo'n twee jaar geleden: dat de Nederlandse literatuur spierwit was, dat de Nederlandse schrijvers de multiculturele samenleving nog niet hadden ontdekt en deden alsof het eeuwige leven zich afspeelde in het Zaandam van de jaren vijftig. Oef, wat was dat stuk fout. Hoe durfde ik de literatuur een opdracht te geven? Al was het

maar de opdracht om om zich heen te kijken, hoe durfde ik!
Stom, stom, stom, ik besef het nu volledig. Want ik verspeelde alle krediet die ik had bij de culturele elite en werd veroordeeld tot levenslange politieke correctheid.

Mag ik, in dit laatste stuk van het jaar, zeggen dat het me spijt? Theo van Gogh, Gerry van der List, Theodor Holman, Ron Kaal, Jan Mulder (want hem heb ik ook vreselijk boos gemaakt omdat ik een onderscheid zag tussen een donker en een licht Oranje-elstal), Max Pam, Maarten van Rossem, Bart de Graaf [sic], Joost, Leon, Youp, Carlo, Bo, Wim, Dirk, Menno, Elsbeth en Maria, helden van de incorrectheid, willen jullie het mij vergeven? Ik beloof dat ik in het komende jaar rucksichtslos zal razen tegen moslimhonden, profiterende asielzoekers, smerige nichten, de teringlijers in het Zuiden, driekwart van de wereld, al die ellendelingen die het niet voor zichzelf kunnen opnemen, die lamzakken die zich niet eens behoorlijk kunnen voeden en scholen, die misdadige nikkers en die moordende Hutu's en Tutsi's. (Ramdas 1998b)

‘De andere helft was drank’

Pieter Hilhorst voerde de eindredactie over het programma. Hij herinnerde het zich als een heftige periode – niet in de laatste plaats door de dynamiek tussen Stephan Sanders en Anil, die op z'n zachtst gezegd intens was. Het redactionele team, dat Hilhorst later in een tweet ‘De Blauwe Licht Boys’ zou noemen,⁵ kwam op maandagen bij elkaar bij Anil thuis in Loenen aan de Vecht. Ze aten samen, ook met Chandra en de kinderen. Vaak schoven ook Anils zusje Kawita en haar man John bij het eten aan. Kawita had Anil destijds veel geholpen met het samenstellen van zijn televisieavond voor *Zomergasten*, en ze was met haar internationaal georiënteerde perspectief en kennis van de actualiteit een officieuze maar sterke aanvulling op de redactie.

Na het eten trok Anil zich met ‘de jongens’ terug in zijn werkkamer om ideeën te bedenken en het programma voor te bereiden. Uit de beschrijvingen van Sanders, Hilhorst, Kawita en de anderen uit die tijd komt stevast het beeld van Anil naar voren als iemand met een ongekende controledrang: elke stap werd doordacht en voorbereid,

en alles moest precies gaan zoals Anil het in zijn hoofd had.

De opnames vonden op dinsdagen plaats in De Balie. Na de opnames at het team samen met de gasten, en praatten ze met elkaar na. Terwijl de redactie naar boven ging om de beelden te monteren, bleven Anil en Stephan aan de bar beneden hangen. Wanneer de montage af was, sloten de jongens zich bij hen aan. Een paar jaar lang – zolang het programma liep – gedroegen ze zich als een roedel jonge wolven. Stephan noemde het later een ‘viermanschap met broers’, waarbij de twintigers Gerke Nauta en Scotty Gravenberch zo’n tien jaar jonger waren dan Anil en Stephan en hun best deden om hun oudere collega’s bij te houden in werk- en dranklust.

Scotty Gravenberch was de laatste aanvulling op de redactie; hij sloot zich in het tweede seizoen bij het programma aan. Hij had net met de antropologe Lulu Helder *Sinterklaasje, kom maar binnen zonder knecht* gepubliceerd, een boek waarmee ze voorliepen op de zwartepietendiscussie die decennia later zou losbarsten, en hij werd door Anil gevraagd om zich bij ‘de jongensclub’ te scharen als vervanger van Pieter Hilhorst. (De Waard) Gravenberch bleek met zijn anarchistische aanleg en achtergrond in filosofie (hij stopte met zijn studie Wijsbegeerte toen hij de baan bij *Het Blauwe Licht* aannam) een prachtige combinatie te vormen met Gerke Nauta, die eerder bij een programma van Paul de Leeuw had gewerkt en gold als een groot televisietalent. Nauta was bovendien de zoon van Lolle Nauta, een door Anil sterk bewonderde filosoof. Alles bij elkaar was het een club eigennuttige jongens en mannen die elkaars ideeën uitdaagden en het gevoel hadden dat ze *on top of the world* waren. Voor Gravenberch voelde het alsof hij in een familie werd opgenomen, en dan een familie waarin het een voortdurend plagen en stoten was, en waar je je plek moest bevechten. Het riant salaris dat hij nu verdiende, stond in schril contrast met het beperkte budget waarmee hij kort ervoor als student rond moest zien te komen, en het versterkte het gevoel dat ze het leven moesten vieren.

Gravenberchs herinneringen aan de *Blauwe Licht*-periode komen overeen met die van Sanders en Hilhorst (die ook na zijn vertrek bij het programma hecht met de groep bleef): na elke uitzending trokken

ze de stad in en dronken tot ze niet meer konden. Overmoedig door hun succes, elkaar uitdagend tot scherpere gesprekken en tot steeds meer drank, sommigen van hen ook met drugs om wakker te blijven en door te kunnen gaan, vormden ze een gezellige maar ook onuitstaanbare groep mannen. Hun stamcafé was de iconische bruine kroeg Eik en Linde in de Amsterdamse Plantagebuurt, dat ook mensen als Ramses Shaffy tot zijn stamgasten rekende. Het liep er meermaals uit de hand. Nadat ze het voor de zoveelste keer te bont hadden gemaakt – en dan met name Stefan, Anil, Scotty en Pieter, want Gerke moest dankzij een strenge vriendin vaak op tijd naar huis – mochten ze Eik en Linde niet meer in. Ook andere plekken, zoals de Odeon, waar sommige jongens niet eens meer de moeite namen om hun lijntje coke in de wc's op te snuiven, maar het gewoon in de gang deden, werden ze op een goed moment geweigerd.⁶

De behoefte aan ontlading leek na elke opname een beetje groter te worden. In *Badal* schreef Anil over zijn alter ego:

Na de opname op woensdag werd er gemonteerd met vele flessen drank. Om vier uur 's middags kwam hij naar de studio, ver na middernacht vertrok hij, en was hij gegaan van lichtelijk aangeschoten naar stomdronken. Er was niemand die hem vermaande, en als iemand hem wees op zijn zwakke, soms wat beverige gestel, zei hij dat het oppotten van alle energie gedurende een week, om in veertig minuten tot een uitbarsting te komen tijdens de opname, hem tot een wrak maakte. Dat was de halve waarheid. De andere helft was drank. (Ramdas 2012: 234)

Ja, zei Pieter Hilhorst jaren later, het was een wilde tijd. *Het Blauwe Licht* was een prachtig programma, de druk was groot. Ze vonden elkaar in vriendschap en in de overtuiging dat ze met iets bijzonders bezig waren. Ze dronken, gingen de stad in 'en dat was dan heel lang en heel laat'. Anil was, in de woorden van Hilhorst, 'gewoon een stevige drinker', maar Stephan Sanders maakte het soms echt bont. 'Soms belden de mensen in De Balie van beneden naar boven en dan zeiden ze, Stephan heeft zich uitgetkleed, dan liep hij daar rond met ontbloot bovenlijf en dan moest ik hem meenemen, en dan gingen we ergens anders heen.'

Stephan Sanders herinnert zich dat Anil niet of nauwelijks dronk toen hij hem ontmoette bij *De Groene Amsterdammer*. ‘Volgens mij,’ schreef hij in zijn memoir over Anil, ‘ben ik de eerste geweest die hem ooit dronken heeft meegemaakt. Meteen ook zo dronken dat hij in elkaar zakte en ik voor de zekerheid de ambulance heb gebeld. Commentaar van P., die afkwam op het rumoer: “Maar kijk naar die jongen: veel te iel en fijngebouwd voor het grote drinken. Grote lichamen kunnen veel aan. Hij moet voorzichtig zijn, hij is delicaat.”’ (Sanders 2013: 40)

Het einde van het licht

Het succes van het programma had niet alleen invloed op het gedrag van de ‘jongensclub’, maar ook op de relatie tussen de boezemvrienden Anil en Stephan. Anil voelde zich als een vis in het water met een vaste plek op televisie, maar Stephan Sanders werd de druk al snel te groot. Het was niet alleen dat zijn leven opeens zo in de greep van het programma was – ook de relatie met Anil leek alleen nog maar met hun werk te maken te hebben. *Het Blauwe Licht* ‘dreef echt op die vriendschap die heel intiem was, maar ook heel breekbaar’, zei Sanders later. Anils ambitie, die Sanders ‘na-oorlogs’ noemde, zat hun daarbij stevig in de weg. Volgens Sanders was Anil vastbesloten om een ster te worden, een *household name*, iemand die veel geld zou verdienen met dingen die hij zelf bedacht. Iemand die een gezin kon onderhouden, een huis kon kopen in Loenen aan de Vecht, zijn kinderen op een dure internationale school kon plaatsen en het dus op een bepaalde manier had gemaakt. Maar terwijl Anil opging in de route die hij voor zichzelf had uitgestippeld, bevond Sanders zich op een ander pad. Niet alleen verloor hij zijn vader en zijn zusje in die periode, hij had het nog steeds vreselijk druk met zijn column voor *de Volkskrant* en zijn radio-programma. De last die het televisieprogramma op hem legde, werd hem te veel. Op een dag zat hij aan zijn bureau. Hij moest een column inleveren en besepte dat hij simpelweg niet meer kon schrijven. In paniek belde hij zijn psychiater, Aleksander Korzec. Korzec luisterde naar hem en zei: ‘Jongen, je bent gewoon hartstikke overspannen.’ Zich rea-

liserend dat de arts gelijk had, belde Stephan met Anil om te zeggen dat het echt niet langer zo ging; hij moest duidelijk pas op de plaats maken. Anils reactie was kil te noemen, ongeïnteresseerd bijna. Depressies en overspannenheid waren iets voor aanstellerige Nederlanders, zei hij. Stephan moest maar maken dat hij kwam, want de uitzending was veel belangrijker dan wat hij zich verbeelde te hebben.

Pieter Hilhorst zag van dichtbij hoe de show de bijzondere vriendschap tussen de twee mannen belastte. Dat Sanders zo depressief was dat hij niet meer kon werken, kon Anil zich gewoon niet voorstellen, vertelde hij aan Hilhorst. Anil voelde zich door zijn vriend in de steek gelaten – en vond hem bovendien een slappeling.⁷ Het was iets waaraan Sanders jaren later vaak terugdacht toen de vriendschap tussen hen stevig bekoeld was en Anil zelf onder zware depressies gebukt ging. Misschien, vroeg hij zich af, had Anil zich niet kunnen voorstellen dat depressie een werkelijkheid was voor veel mensen, omdat hij het bij zichzelf volledig ontkende. Hoe dan ook weigerde Sanders op dat moment om te doen alsof er niets aan de hand was. Hij bleef thuis, en werd in die aflevering vervangen door Bas Heijne. ‘Ik ben toen lekker naar Goa vertrokken,’ zei Sanders er later over. ‘Met mijn anti-depressiva. Ben ik een tijdje in een huisje aan het strand gaan zitten, en binnen drie weken was ik weer zo fris als een hoentje.’

De vriendschap tussen de twee mannen grensde aan broederliefde – met de broederlijke concurrentiestrijd van dien. ‘Omdat we natuurlijk zo dicht bij elkaar stonden was er ook enige rivaliteit: wie was de leukste, wie was de grappigste, wie scoort het beste. Dat mag je natuurlijk nooit zo hardop zeggen, maar zo werkt het bijna altijd tussen broers,’ zei Sanders er later over. Hun rivaliteit werd op televisie nog eens uitgevergroot. Niet alleen blies het besef voor de camera te spreken hun ego op, ook werden de twee mannen door de kijkers met elkaar vergeleken. *De Volkskrant* schreef: ‘[Z]odra de aandacht op de presentatoren van *Het Blauwe Licht* is gericht, veranderen ze. Sanders en Ramdas worden dan prima donna’s, hanige mannetjes die elkaar voortdurend vliegen afvangen. Allebei voeren ze het hoogste woord. Als het cassette-recorderdje te dicht bij Sanders staat, wordt Ramdas jaloers. Als Ramdas te

lang achter elkaar praat, valt Sanders hem in de rede.’ (Effting)

Toen de VPRO had aangekondigd dat Anil voortaan de presentatie in zijn eentje zou doen, en dat Stephan Sanders als vaste gast regelmatig zou aanschuiven, was het wellicht een opluchting voor hen allebei. Anil werd niet langer vertraagd door de onwilligheid van Sanders, en Sanders kreeg wat meer ruimte om te schrijven, of om gewoon te bestaan buiten de dwingende lens van de televisiecamera. Hun vriendschap had misschien een knauw gekregen, maar vanuit een vanzelfsprekende loyaliteit spraken ze er niet over in het openbaar. ‘Waar ik het meest trots op ben,’ zei Sanders in een dubbelinterview met *de Volkskrant*, ‘is dat we nog steeds vrienden zijn.’ Anil reageerde: ‘Ik ben bij mezelf nagegaan waarom ik drie jaar lang *Het Blauwe Licht* heb gemaakt met such a pain in the ass als Stephan Sanders. Dat is omdat ik niet zonder hem kan.’ (Effting)

Het leek ook een vanzelfsprekendheid dat de allerlaatste aflevering van het programma vriendschap als thema had. Stephan en Anil waren voor de gelegenheid te gast terwijl Jeroen Pauw en Paul Scheffer de presentatie in handen namen. Het laatste fragment was voor Sanders en Anil duidelijk een verrassing: een stukje uit het televisieprogramma *Lolapaloeza* over mannenvriendschap. Het leidde tot een zeldzaam beeld: Anil Ramdas die om woorden verlegen op zijn stoel heen en weer schoof. Het was duidelijk dat de redactie uit was op een reactie, een reflectie op de vriendschap tussen de twee mannen die de afgelopen drie jaar de kern van *Het Blauwe Licht* waren geweest. Anil praatte er wat overheen, zei iets over dat vriendschap een gekozen familieverband was, maar slaagde er niet in om een scherpe analyse te geven. Voor een publiek uitleggen wat vriendschap was, schuurde te veel tegen toneel aan, vond hij. ‘Wat nu gebeurt, op dit moment, jullie confronteren ons met een fragment dat we nog niet kenden. [Het] is het gevoel van: hoeveel gaan we over onszelf en over elkaar zeggen.’⁸ Na de talloze keren dat hij de vriendschap met Stephan publiekelijk had bezongen, was er kennelijk toch een grens. En misschien had die meer te maken met Sanders terugtreden uit het programma, wat Anil een gigantische teleurstelling vond, dan met een behoefte aan privacy.

Het programma eindigde heel plotseling, en zeer tegen de zin van Anil. Wat de aanleiding was, werd nooit helemaal duidelijk. Talloze scenario's deden de ronde.⁹ 'Sterker nog,' schreef *NRC* daags na aankondiging van het stoppen van *Het Blauwe Licht* over het aantal verklaringen voor waarom het populaire programma moest stoppen, 'het waren er zó veel, en ze spraken elkaar zó zeer tegen, dat nu niemand meer weet wat er nu eigenlijk aan de hand is.' (Van Gelder 2000) De hoofdredacteur van de vpro, Hans Maarten van den Brink, had in een interview gezegd dat Anil en Stephan een jaar eerder hadden aangegeven dat ze ermee wilden stoppen. Een paar maanden later schreef Anil hem in een brief dat hij zich had bedacht en alsnog door wilde gaan met het programma. Dat kon toen niet meer, omdat het geld en de zendtijd al onder andere programma's verdeeld waren. (Van Gelder 2000) Anil en Stephan vertelden echter een ander verhaal. In *de Volkskrant* zeiden ze woedend te zijn dat Van den Brink zonder overleg had besloten om het programma niet te verlengen, en dat het juist goed was om op hun hoogtepunt te stoppen. (Effting)

Ze deden veel moeite om het programma te verkopen aan de commerciële zender Net5, maar besprekingen met sbs liepen op niets uit. (Effting) In de media liet Anil weten woedend te zijn, maar deed hij er ook vrij luchtig over. 'Ach,' zei hij tegen *De Groene Amsterdammer*, 'het is allemaal niet zo interessant. Tuurlijk waren wij woedend op Hans Maarten toen we het hoorden, maar nadat hij ons uitgelegd had hoe de vork aan de steel zit, was voor ons de kous af.' (Nieuwenhuis)

Het was in werkelijkheid een grotere klap dan hij wilde toegeven. Met zijn baan als presentator verdiende hij veel meer geld dan hij ooit had gehad. Het belangrijkste was, dat hij zijn gezin kon onderhouden met het geld dat zijn eigen, authentieke ideeën opbrachten. Hij wilde, zoals hij eens aan Stephan Sanders vertelde, de belangrijkste intellectueel van Nederland worden. Het was een brandende ambitie die Sanders nooit helemaal kon begrijpen: 'Ik dacht, dat heb ik wel eens bij mijn grootvader gezien of zo. Maar wij? Mijn generatie? Zo ambitieus? Dat kende ik echt niet! Wij deden in elk geval alsof we niet ambitieus waren. Of dat het allemaal zo vanzelf kwam, of dat we ons

niet uitsloofden. Maar Anil sloofde zich echt uit. [...] Hij wilde een intellectueel zijn die ruim kon leven van het intellectueel zijn. En hij wilde, niet onbelangrijk, zijn familie tot eer strekken.'

Anil was, zei Sanders, niet alleen Anil Ramdas, de journalist en de televisiepresentator. Hij was ook altijd in het diepst van zijn hart de stamoudste van zijn familie. De man die de rest moest meenemen in de opwaartse mobiliteit. 'Gewoon' sociaal-economisch succes was daarbij voor hem niet voldoende. Natuurlijk had hij bedrijfskunde kunnen studeren om ergens in een directiepositie te belanden, om maar wat te noemen. 'Maar hij wilde juist níet burgerlijk zijn. Hij wilde aan zijn burgerlijke vader laten zien: we zijn zover, wij Surinamers, wij Hindostanen. Wij kunnen het ook net zo goed als die witte [mensen] dat kunnen. Op een intellectuele manier. Dat is denk ik heel in het kort wat zijn perceptie was.'

Het einde van zijn televisieprogramma was dan ook een klap die op verschillende niveaus doorwerkte. Chandra herinnerde zich dat ze vóór het ontslag bij de VPRO niet eerder meemaakte dat haar echtgenoot het zwaar had. Hij werkte ongekend hard, was altijd met zijn werk bezig. En hoewel hij veel meer dronk dan ze van hem gewend was ('Na afloop van het programma wist ik steevast: hij komt dronken thuis') kon ze hem nooit betrappen op een sombere dag. Dat veranderde toen *Het Blauwe Licht* ophield. Hij sprak er met niemand over, zelfs niet met haar. Maar ze kende hem al sinds ze allebei nog kinderen waren en wat ze zag, baarde haar zorgen. Een keer vroeg ze hem waarom hij eigenlijk zoveel was begonnen te drinken. Hij antwoordde dat hij het deed, om zijn angsten te bezweren. Welke angsten, vroeg ze verbaasd. Hij was altijd zo vol zelfvertrouwen, had zichzelf uitgevonden in een land, in een werkveld dat hem volledig onbekend was geweest. Waar kon hij in hemelsnaam zo bang voor zijn?

Dat zij hem zou verlaten, zei hij. Dat ze weg zou gaan, en zijn kinderen, zijn basis, zijn thuis met zich zou meenemen. 'Dat is wat hij tegen mij zei. En door die angsten ging hij drinken.'

Hij bouwde een plek, een huis, een basis: iets wat voor hem, lang geleden, verloren was geraakt. Het huis in Loenen, met de zolder voor de

kindertekeningen, de kalme vanzelfsprekendheid van het dorp waarin het zich bevond, de voortuintjes en de burens die elkaar allemaal kenden – het was een manier om die vaste plek te proberen te bestendigen. Tevergeefs, naar zou blijken.

